

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

นับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เน้นการพัฒนาประเทศโดยการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแนวทางหลักในการพัฒนา ซึ่งแผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับมีเป้าหมายและผลลัพธ์ที่แตกต่างกันไป โดยในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 เน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการลงทุนกระจายการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะ ถนน ไฟฟ้า และประปา แต่เกิดปัญหาทำให้เกิดช่องว่างการกระจายรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะระหว่างชนบทกับเมือง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม การลดอัตราการเพิ่มประชากร และการกระจายรายได้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ต่อมาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ความผันผวนทางการเมืองและวิกฤติการณ์น้ำมันก่อให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5-6 จึงมุ่งเน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างร้อนแรงเกินกว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจจะรองรับได้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 จึงได้เริ่มปรับแนวคิดไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งการรักษาระดับการเจริญเติบโตในระดับที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ตลอดจนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม ส่วนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เรื่อยมาถึงฉบับปัจจุบัน (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9) เป็นแผนพัฒนาฯ ที่เน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนามาเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยการสร้างกระบวนการที่จะเชื่อมโยงมิติต่าง ๆ ของการพัฒนา อันส่งผลให้ระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมของคนไทยดีขึ้นในระดับหนึ่ง (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

อย่างไรก็ตาม การเติบโตดังกล่าวยังอยู่บนพื้นฐานความไม่สมดุลของการพัฒนา กล่าวคือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภูมิภาค ระหว่างชนบทกับเมือง และระหว่างกลุ่มคนในสังคม ยังเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ

ต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ทั้งก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ประโยชน์อย่างสิ้นเปลือง และเมื่อร่อยหรอลง เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งซึ่งทรัพยากรขึ้นระหว่างกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชนิดเดียวกันในการดำรงชีพ (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาลตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ที่มุ่งเน้นวัดความสำเร็จในการพัฒนาโดยอิงตัวเงินและอสังหาริมทรัพย์ในการพัฒนา วางเป้าหมายของการพัฒนาอยู่ที่ตัวเลขทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบทและเกษตรกรที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทัน อันเนื่องมาจากการขาดความรู้ ความสามารถ และความพร้อม ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อความสุขของคนในชนบทด้วย ซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตต่ำตามไปด้วย คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ความสุขเป็นความต้องการและเป็นเป้าหมายสูงสุดและสุดท้ายของทุกคน เมื่อขาดความสุขในการดำรงชีพ คุณภาพชีวิตจะได้รับผลกระทบตามไปด้วย หากตราบใดที่ขาดความสุขในการดำรงชีพ ย่อมหมายถึงการขาดคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำรงชีพด้วย กรณีความรู้สึกของบุคคลว่ามีความสุขหรือไม่มีความสุข ซึ่งมักเข้าใจกันว่าเมื่อเรามีความสุขก็แสดงว่าเรามีความอยู่ดีมีสุข เช่น บางคนในบางโอกาสมีความสุขเมื่อได้ฟังเพลง บางคนมีความสุขเมื่อได้ทำบุญกุศลเพื่อให้มีชีวิตที่ดีกว่าในชาติหน้า เป็นต้น ซึ่งในข้อเท็จจริงอาจพบว่า คนเหล่านี้บางกรณีเป็นผู้ที่มีฐานะยากจนมาก ไม่ได้รับการยอมรับในสังคม หรือไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ในขณะที่บุคคลที่มีความร่ำรวย มีสุขภาพสมบูรณ์ มีการศึกษาระดับสูง ในบางกรณีอาจจะไม่มีความสุขก็ได้ ทั้ง ๆ ที่เขามีความเพียบพร้อมในทุกด้าน ประเด็นของความสุขที่กล่าวมานี้มิได้หมายความว่า ผู้ที่พบกับความสุขในขณะที่ขณะหนึ่งมีความอยู่ดีมีสุขควบคู่ไปด้วย กล่าวคือ ความรู้สึกของบุคคลว่ามีความสุขหรือไม่มีความสุขที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงความคิดคำนึงของบุคคล ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วในเวลาสั้น ๆ ขณะที่ระดับการดำรงชีพหรือสถานภาพไม่ได้เปลี่ยนแปลง แต่หากประชาชนในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ มีความสุขหรือไม่มีความสุขร่วมกัน เช่น กรณีปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่รู้สึกไม่มีความสุข ความสุขที่ว่านี้ถือว่าเป็นตัวชี้วัดระดับความอยู่ดีมีสุข เนื่องจากชี้ให้เห็นว่ามีเหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น ส่งผลโดยตรงต่อการประกอบการชีพ และการรู้สึกไม่ปลอดภัย แต่เนื่องจากความสุขเป็นเรื่องของนามธรรม เป็นความรู้สึกของแต่ละบุคคลภายใต้บริบททางสังคมที่เป็นอยู่ ทำให้การกำหนดมาตรฐานสากลในการค้นหาและวัดความสุข ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสุขทำได้ยาก กระนั้นก็ตาม หาก

สามารถศึกษาประเมินความสุขของแต่ละคนหรือกลุ่มสังคมได้ ย่อมส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในกลุ่มสังคมนั้นได้

มูลเหตุของความแตกต่างทางด้านคุณภาพชีวิตของประชากรในชนบท เกิดขึ้น เนื่องจากประชากรในชนบทโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการ กสิกรรม การเลี้ยงปศุสัตว์ และอื่น ๆ ดังที่ทราบกันดีว่าอาชีพเกษตรกรรมมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และขาดไม่ได้ คือ ทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องทรัพยากรและการเข้าถึง ได้ขยายครอบคลุมไปถึงทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากทรัพยากรธรรมชาติอีกหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรทาง สังคม และทรัพยากรวัฒนธรรม ความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะการ ครอบครองเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการเข้าถึงและความสามารถในการใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นที่รู้จัก ในนามของสถานภาพทางทรัพยากร (Resource Profile) (McGregor, 1998) โดยนัยนี้ หาก เกษตรกรมีปัญหาหรือข้อจำกัดในการครอบครอง เข้าถึง และใช้ทรัพยากร หรือมีเงื่อนไขอันเกิด จากความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรของประชากรในชนบท ย่อมที่จะส่งผลให้เกิดความ เหลื่อมล้ำในคุณภาพชีวิตระหว่างคนเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เกษตรกรที่มีสถานภาพทาง ทรัพยากรที่ต่างกัน อาจจะต้องดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพในลักษณะที่ต่างกันเพื่อแสวงหาความสุขใน การดำรงชีพ ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงการดำรงชีพและความสุข ย่อมต้องทราบถึงและทำความเข้าใจสถานภาพทางทรัพยากรและความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรของประชากรในชุมชน ชนบทด้วย

สถานภาพทางทรัพยากรถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการดำรงชีพอย่างไม่อาจ ที่จะมองข้ามได้ในการนำมาประกอบเป็นข้อมูลในการพิจารณาคุณภาพชีวิตและความสุข ด้วยเหตุ ที่สถานภาพทางทรัพยากรครอบคลุมถึงทรัพยากรหลาย ๆ ด้าน การศึกษาสถานภาพทางทรัพยากร จึงไม่ควรจำกัดเฉพาะทรัพยากรที่เป็นรูปธรรม (วัตถุหรือสิ่งมีชีวิต) แต่ควรครอบคลุมถึงทรัพยากร ที่เป็นนามธรรม (วัฒนธรรม) ด้วย

การศึกษาในครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงสถานภาพทางทรัพยากร และความไม่เสมอภาคของการเข้าถึงทรัพยากร ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันส่งผลต่อการ ดำรงชีพของประชากรในชุมชนชนบทและผลการพยายามในการดำรงชีพ โดยเน้นความสุข โดยรวมของครัวเรือนชนบทเป็นสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทรัพยากรกับ ความสุข โดยรวมของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพทางทรัพยากรของประชากรใน 2 ชุมชนชนบท ที่ตั้งอยู่ห่างไกล และอยู่ใกล้เมืองใหญ่
2. เพื่อศึกษาความไม่เสมอภาคในสถานภาพทางทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน เปรียบเทียบระหว่างชุมชนและระหว่างครัวเรือนที่นับถือศาสนาต่างกันในแต่ละชุมชน
3. เพื่อศึกษาความสุขโดยรวมของครัวเรือนในชุมชนชนบท เปรียบเทียบที่อยู่ห่างไกลและอยู่ใกล้เมืองใหญ่
4. เพื่อศึกษาถึงความเพียงพอด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างความเพียงพอด้านต่าง ๆ กับความสุขโดยรวมของครัวเรือน
5. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางทรัพยากรกับความสุขโดยรวมของครัวเรือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทราบถึงสถานภาพทางทรัพยากรของครัวเรือนในชุมชนชนบทที่มีบริบทของการพัฒนาที่ต่างกัน โดยยึดความอยู่ห่างจากตัวเมืองใหญ่เป็นเงื่อนไขหลัก
2. เข้าใจถึงความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรด้านต่าง ๆ และความสุขโดยรวมของครัวเรือนชนบท และความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลกับอยู่ใกล้เมืองใหญ่
3. ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเพียงพอด้านต่าง ๆ และสถานภาพทางทรัพยากรกับความสุขโดยรวมของครัวเรือน อันนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมในการดำรงชีพอย่างยั่งยืน
4. เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำวิจัยระดับลึกที่เกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งเน้นสถานภาพทางทรัพยากรเป็นฐานในการดำรงชีพ และมีความสุขเป็นเป้าหมายที่สำคัญ